

גיד הנשה וההימנעות ממכירת חלקים אחוריים של הבהמה¹

הקדמה

שלוש מצוות מתוך תרי"ג המצוות כלולים בספר בראשית.

1. המצוה להקים משפחה, או בלשון הפסוק המצווה של **פרו ורבו** המוזכרת בפרשת בראשית.

2. המצווה של **ברית המילה** המוזכרת בפרשת לך לך.

3. האיסור של **גיד הנשה** המוזכר בפרשת וישלח.

בראשית פרק לב

(כה) וַיֹּתֶר יַעֲקֹב לְבִדּוֹ וַיֵּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר: (כו) וַיָּרָא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיַּגַּע בְּכַף-יָרְכוֹ

וַתִּקַּע כַּף-יָרְכוֹ יַעֲקֹב בְּהֶאבְקוֹ עִמּוֹ:

(לב) וַיִּזְרַח-לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כְּאֲשֶׁר עָבַר אֶת-פְּנוֹאֵל וְהוּא צָלַע עַל-יָרְכוֹ: (לג) עַל-כֵּן לֹא-יֵאָכְלוּ בְנֵי-

יִשְׂרָאֵל אֶת-גִּיד הַנֶּשֶׁה אֲשֶׁר עַל-כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף-יָרְכוֹ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׁה:

גיד הנשה הוא גיד קטן המחובר בין עמוד השדרה לרגל הבהמה. לפי דעת המנקרים המוציאים את

הגיד, מדובר בצמה של עצבים באורך של כעשרה ס"מ בבהמה ובאורך של כחמישה ס"מ בצאן.

מאחר ואין לאכול את הגיד, יש להפריד אותו מגוף הבהמה לאחר השחיטה. בחלק האחורי של גוף

הבהמה מצויים גם חלקים של שומן שנאסרו באכילה. הם מוגדרים כחלב הבהמה, ועליהם נכתב

בפרשת ויקרא בפרק ג',

(יז) חֲקַת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מוֹשְׁבֵיכֶם כֹּל-חֶלֶב וְכָל-דָּם לֹא תֹאכְלוּ: פ

ההימנעות מלאכול בשר אחורי הפכה לנדר – שו"ת זקן אהרון

עבודת הניקור היא עבודה מייגעת, ומצריכה מומחיות רבה. מסתבר שבמהלך השנים העבירו הקצבים

או השוחטים את החלק האחורי של הבהמה לנכרים שבסביבתם, ונמנעו לגמרי מלנקר את הבהמות

הנשחטות. ההימנעות היתה כל כך מקובלת, עד שאנו מוצאים בין הפוסקים כאלה **שאסרו לאכול בשר**

אחורי של בהמה.

לדוגמא נוכל להביא את אחד מרבני פינסק, הרב אהרון ואלקין הי"ד. הרב היה תלמיד של הנצי"ב ושל

הרב יצחק אלחנן ספקטור, ונספה בשואה.

בתחילת שנות השלושים הוא נשאל על ידי הרב של דאנציג, הרב מאיר סגלוביץ, אם ניתן להתחיל שוב

למכור בשר אחורישל בהמה, לאחר שנים רבות של הימנעות מכך, ולאחר שנמצא מומחה המכיר ויודע

את מלאכת הניקור.

שאלתו של הרב סגלוביץ נבעה מרצונו לספק בשר אחוריים לאיני בשר, ש'נאלצו' לקנות בשר טריפה,

לאחר שהאטליז הכשר של דאנציג נמנע מלמכור בשר אחורי.

¹ שיעור באוהל נחמה תשפ"ה

הרב וואלקין שולל את חידוש הניקור ואוסר את חידוש מכירת הבשר האחורי. לדעתו החלטת הקהילות להימנע מאכילת הבשר האחורי, התקבלה כנדר שאותו אין להפר.

וכך כותב הרב וואלקין בשו"ת זקן אהרן חלק ב' סימן ל"ז,

ב"ח יום ג' כ"ה אייר תרצ"א פינסק

כבוד ידידי הרב וכו' מהור"ר יעקב מאיר סאגאלזוויץ שליט"א אב"ד בדאנציג.

ע"ד שאלתנו אם כדאי להנהיג מתחילה בעירו ניקור חלק אחוריים, בהיות שכמה אנשים מעירו חפצים לאכול בשר מחלק זה דווקא, ואם אין להם מנוקד יאכלו מן האסור להם מהתורה. ולכן רוצה להנהיג לנקר חלק אחורים ע"י מנקר מומחה שיש לו כתבים וסמיכות ע"ז:

אבל בהיות שמדינת לית מאן דאוסר, אלא שנהגו כן מחמת גדר ופרישות, **א"כ הוי זה כנדר ואין ביכולת להתיר**, ולפי זה ממ נפשך יש כאן לאסור, דאם דעת החכמים הקודמים שנהגו איסור היה משום שמצאו סמך לאיסור מדינא, א"כ אף שיש כח בידכם להתיר, אבל היינו דוקא אם נתתם טעם לדבריכם שיש בו כדי דחוי לסתור דברי הקודמים ולהכריע נגדם. אכן אתם שבאתם לשאול כמסופק בדבר הלא אין בידכם הכרעה, ובלא הכרעה אי אפשר לחלק עליהם בלא טעם. ואם כדעת השו"ע שמיקל לגמרי בלי חולק, א"כ המנהג נתיסד **מפני גדר פרישות והוי נדר שאין ביכולת להתיר**, וקולו של השו"ע הוי חומרו דאחרי שהתיר בלי חולק. בע"כ דהמנהג הוא לא מפני שסמכו על פוסקים המחמירים דהא אין כאן מחמירים, אלא משום גדר פרישות והוי נדר שאין ביכולתו להתיר:

ההימנעות מלאכול בשר אחורי היא החלטה כלכלית שאין לה מעמד הלכתי – אגרות משה

לאחר כמה שנים הוצגה אותה שאלה בדיוק בפני הרב משה פיינשטיין בניו יורק. גם כאן נהגו הקצבים שלא לנקר, ולכן היו נמנעים מלמכור בשר אחורי של בהמה. השאלה הופנתה לרב פיינשטיין, על ידי קצב שהתחייב לספק לאוניות סוחר כמויות גדולות של בשר. הספק טען שעל פי החישוב שלו, יוכל לספק את הכמויות להן התחייב, רק אם יספק גם את החלקים האחוריים של הבהמות שהוא שוחט. רבי משה פיינשטיין מתיר את הדבר ללא כל פקפוק. רבי משה פיינשטיין רואה את ההחלטה להימנע מלנקר כהחלטה של נוחות בלבד, שאין לה כל מעמד הלכתי.

וכך מצינו בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' סימן מ"ב,

בדבר אם רשאים לנקר חלק אחורים בהמקומות שלא ניקרום

ובדבר כשיש צורך לנקר בשר חלק אחורים ויש מנקר מומחה שיש לו כתב קבלה על זה מרב מובהק, איני רואה שום איסור דאף דלא נהגו במקומותינו הטבחים לנקר חלק **אחורים לא נמצא שהוא מנהג שנהגו לאיזו חומרא**, שרק משום שהטבחים לא רצו לטפל בזה בדורות האחרונים שהטירחא מרובה, ולא היה להם צורך כי היה מצוי עכו"ם לוקחי בשר ההוא. ואם היה איזה טבח אשר יש לו קבלה לניקור, ורוצה לנקר חלק אחורים ברור שלא היה לנו רשות למחות בידו. ולכן כיון שכותב כתר"ה שיש להם צורך גדול לנקר חלק אחורים בשביל אלו

שמספקים בשר לאניות, שבלא חלק אחורים אין להם הסך (הכמות) בשר שצריכים עבורם, אם יש בעיר מנקרים מומחים שיש להם כתב קבלה מרב מובהק, **רשאים לנקר**.

לאחר שכתב את ההיתר הגורף לשואל זה, הוא מוסיף וכותב שאם קצבים נוספים יתחילו בניקור ובמכירת חלקים אחוריים, אין בכך כל בעיה. אדרבא, אולי על ידי כך ישובו כמה יהודים לאכל דווקא בשר כשר. הרב משה פיינשטיין מוסיף שאכן אין כל חובה ליזום פעילויות כדי שאנשים רשעים העוברים על מצות התורה, ימנעו מעבירתם. על כך כבר אמרו חכמים 'הלעיטהו לרשע וימות'. אך במקרה הנדון יש אולי מקום להתחשב בילדים של אוכלי הטריפות. לגביהם יש בהחלט מקום להקפיד ולספק בשר כשר, כדי שלא יבא בפייהם בשר נבלה וטריפה. שהרי ילדי הפושעים אינם נחשבים כפושעים. וכך כתב בהמשך תשובתו,

ואם ע"י זה שיתירו להספיק לאניות ירצו גם הקצבים שבעיר לנקר מה בכך. ובפרט שאומרים שע"י זה יתוסף אוכלי כשרות. כי יש שבשביל זה שאין משיגים בשר אחורים כשר הולכין אצל קצב נכרי. ואף שאין עלינו שום חיוב לתקן בשביל רשעים אלו, שבשביל תאוה קטנה זו עוברים על אכילת נבלות וטרפות, מ"מ קצת מעלה יש משום שמאכילין גם את ילדיהם שאינם פושעים. שבשבילם יש לראות עצה מה שאפשר שלא יבא לפיהם בשר נבלה וטרפה. אבל גם בלא זה איני רואה שום חשש איסור כיון דלא נעשה מנהג לאיזו גדר באיסורין.

אחרית דבר

המחלוקת המהותית שבין שני הפוסקים, נובעת מהפרשנות ההלכתית של צורת ההתנהלות המקובלת בקהילות השונות. המחמירים רואים את ההתנהלות כנדר מחייב, והמקילים לא מייחסים להתנהלות זו כל משמעות הלכתית.

נראה שהדרך הנאותה להימנע מייחוס משמעות הלכתית להתנהלות שגרתית, מחייבת הבהרה מתמדת של הרקע להתנהלות השגרתית הנשמרת. במקרה הנדון היה ניתן כנראה למנוע ייחוס של נדר להימנעות מניקור הבשר, אם היה ברור לכל שההימנעות נובעת משיקולים כלכליים גרידא. הבהרה שכזו מוטלת על מנהיגי הקהילה ועל פוסקה. עליהם להבהיר לכל מעת לעת, שקהילתם לא קבלה על עצמה חומרה יתרה או איסור או נדר, ושההתנהלות השגרתית נובעת משיקולים כלכליים ומטעמים של נוחות.²

הבעיה היא שקיים מתח מתמיד בין הדרישה להבין מקורו של כל מנהג, לבין ההתנהלות השגרתית שלנו. השגרה מְמַכֶּרֶת. נוח לאדם להתנהל בצורה המוכרת לו, ונוח לו לדבוק בדרך שאליה הורגל. ההתמדה זו מתפתחת עם הזמן לנוהל רגיל, שמיותר כביכול הנמקה או הסבר. השגרה גורמת להיאלמות הפיות של מנהיגי הקהילה ופוסקה, שלא חשים שקיים צורך ללמד מה מקורם של המנהגים.

² דבר דומה לכך מצינו היום, כשנהגו להקדים עשייה של מעשים טובים והנהגות טובות על ידי ההצהרה **בלי נדר**. וראה על כך בשולחן ערוך יורה דעה ר"ד ובנושאי הכלים על אתר.

אנו מתמסרים לשגרות חיינו ולמנהגיהם, למרות שלעתים מקורם עלום ונסתר. כך עלולה להתפתח הפיכתו של הנוהל, למנהג המתבסס על שיקולים הלכתיים.

סיכום

בכל קהילות אשכנז התפשט המנהג שלא לנקר את הבהמות הנשחטות, אלא להעביר לקצב נכרי את כל חלקי הבשר האחוריים.

פוסקי המאה הקודמת חלקו במעמד ההלכתי שיש להימנעות מלנקר, ומהמנהג למכור לנכרי את הבשר אחורי.

היו שראו בהנהגה זו, קבלה של איסור **במעמד של נדר**, ולכן אסרו לסטות מאיסור זה. לעומתם, היו שראו בהימנעות מלאכל בשר אחורי, **תקנה כלכלית בלבד**. מסקנתם היא שאין לייחס להימנעות כל משמעות דתית. מכאן שמותר לכל קצב לומר, היום לא ניקרנו ולא אכלנו בשר אחורי, ומחר נוכל לנהוג על פי ההלכה המקורית, לנקר ולאכול בשר שכזה בכל אוות נפשנו. נראה שהדרך להשאיר את ההתנהלות במעמדה המקורי, מחייבת להבהיר לציבור בצורה מתמדת מהן הסיבות להתנהלות זו. הבעיה היא שבדרך כלל לא מתייחסים בציבור לסיבות של ההתנהלות השגרתית.